

Menneitä vääryksiä korjaamassa 1: Mackenzie–joen komissio ja maoikeudet

Öljyn ja maakaasun löytyminen Pohjois-Amerikan arktiselta alueelta 1960-luvulla laukaisi myös vaatimuksia selvittää alkuperäiskansojen oikeuksia maihinsa. Alaska ratkaisi asian noin miljardin dollarin rahoituksella ja Alaska Native Settlement Act –lailla, jolla heimoalueet tunnustettiin. Kanadassa suuryhtiöt halusivat hyödyntää Mackenzie –joen suiston ja sen reuna-alueiden maakaasua ja öljyä. Hallitus asetti tuomari Thomas Bergerin johtaman komission selvittämään asiaa. Bergerin työ on edelleen urauurtava. Hän kuunteli alkuperäiskansojen suoraa ääntä ja toiveita yli 35 kylässä usean vuoden ajan. Bergerin komissio esitti, että Mackenzie–joen varrelle ei rakennettaisi maakaasuputkea ennen kuin alkuperäiskansojen maa- ja vesioikeudet ratkaistaisiin oikeudenmukaisesti. Tämä omalta osaltaan johti Inuvialuit-kansan maoikeussopimukseen vuonna 1984 sekä 1990- sekä 2000-luvulla gwitchin-kansan vastaaviin sopimuksiin ja yhteishallintaan.

Kanada on Kansainyhteisöön kuuluva liittovaltio Pohjois-Amerikassa. Sen liittovaltion jäseniä ovat territoriot ja provinssit. Valtion alueella asuu alkuperäiskansoihin lukeutuvia:

- inuiitteja
- *'ensimmäisiä kansoja'*, englanniksi *first nations*, entiseltä nimeltään intiaanit
- *méti*-ryhmiä, jotka ovat eurooppalaisten ja ensimmäisten kansojen kulttuurisia jälkeläisiä (kaivosmiesten ja alkuperäiskansojen naisten jälkeläisiä)

Todettakoon lyhyesti, että valtion jättiläismäisen koon ja löytöretki- ja valloitushistorian takia osalla ensimmäisistä kansoista on valtion kanssa olemassa historiallisia maa- ja vesioikeussopimuksia. Toisaalta esimerkiksi etelämpänä Brittiläisen Kolumbian provinssissa sopimuksia ei pääasiassa koskaan neuvoteltu. Vuonna 1867 ensi kertaa laaditun perustuslain uudelleentulkinnat ja uudistukset ovat määritelleet oikeuksien ja suhteiden suuntia.

Hallinnollinen taakanjako provinssien ja liittovaltion välillä vaikuttaa myös alkuperäiskansakysymyksiin. Valtion vuonna 1982 määritelty perustuslaki takaa alkuperäiskansoille heidän oikeutensa. Näiden oikeuksien tulkinnasta ja merkityksestä on kuitenkin kiistelty vuosikymmeniä eri oikeusasteissa. Tämän lisäksi 1990- ja 2000-luvuilla on solmittu valtion ja alkuperäiskansojen välille uusia maa- ja vesioikeusjärjestelyitä. Voidaan todeta, että Kanadan oikeudellisen kehityksen seurauksena arktisella alueella on muodostunut ylipäätään laajempi keskustelu alkuperäiskansojen oikeuksista ja asemasta.

Erilaisten alkuperäiskansoihin liittyvien *komissioiden* toiminta on ollut keskeisessä asemassa näiden oikeuksien määrittelyssä ja tulkinnassa. Tiivistäen voidaan todeta, että Kanadassa on menetelmällisesti kehittynein ja runsaslukuisin aineisto valtion asettamien komissioiden osalta. Ne voidaan jakaa kahteen pääjoukkoon:

- a. *Erityiset komiteat ja komissiot (luonnonvarat, kalat, jne)*
- b. *Yleiset, alkuperäiskansojen oikeuksia tai kohtelua käsittelevät komiteat ja komissiot*

Järjestelmällinen sulautuspolitiikka alkoi 60-luvun lopulla

1960-luvulla Kanadan liittovaltio tilasi *Hawthorn*-raportin, jonka tavoitteena oli selvittää alkuperäiskansojen kansalaisuuteen, sosiaalis-taloudelliseen, poliittiseen ja perustuslailliseen tilaan liittyviä uudistuksia. Vuonna 1969 kuitenkin maan hallitus asettui tukemaan 1969

White Paper -politiikkaa. Sen tavoitteena oli ensimmäisten kansojen, méti-ryhmien ja inuiittien sulauttaminen (assimilaatio) 1970-luvun aikana valtaväestöön.

1970- ja 1980-lukujen kehityksen moottorina toimivat luonnonvarakysymykset – öljykriisin ja muiden talouspoliittisten paineiden keskellä Kanadan valtio pohti, miten kalottialueen periferioita voitaisiin paremmin hyödyntää. Valtio esitteli assimilaation kattavana yleisratkaisuna. Tämä puolestaan laukaisi taas rajun vastareaktion, jonka vaikutukset näkyvät edelleen.

Osana tätä luonnonvarojen hyödyntämisen ja toisaalta poliittisen assimilaation kehystä Mackenzie-joen suistoalueelta päätettiin hyödyntää maakaasua ja mahdollisesti öljyä. Inuvialuit- ja Dene-ryhmät asettuivat tätä kehityskaarta vastaan. Liittovaltio asetti tuomari Thomas Bergerin vetämään ”Mackenzien öljy- ja maakaasuputki” -komissiota.

Kuva: Inuvikin keskuskylä Luoteisterritorioissa, Kanadassa, taustalla Mackenzie-joki.

Monivuotisen komission päätelmä oli, että tätä putkea ei tulisi rakentaa arktiselta alueelta Mackenzie-joen suistosta ennen kuin alkuperäiskansojen oikeudet maahan ja veteen on ratkaistu. Oleellista tässä on menetelmällinen kokonaisuus, jota Berger komissioineen käytti. Maakaasu- ja öljyputken rakentamisen vaikutuksia tarkasteltiin monitieteisesti ja hanketta arvioitiin osana laajempaa näkemystä Kanadan sosiaalis-poliittisesta kehityksestä. Komissio käytti useita eri menetelmiä, joihin kuuluivat mm.:

- *Noin tuhannen alkuperäiskansoihin kuuluvan ihmisen todistusaineiston kuuleminen kulttuurisesti hyväksyttävissä työpajoissa, usein alkuperäiskansakielillä, yli 35 kylässä. Näitä alkuperäiskansapuheenvuoroja hyödynnettiin ja lainattiin Bergerin loppuraportissa 1977.*

- *Kyläkohtaiset alkuperäiskansojen kulttuuria ja luontaistaloutta esittelevät valokuvasarjat.*
- *Luonnonympäristön, sosiaalisten, kulttuuristen ja tutkimuksien vaikutusten erittely sekä arvio niiden kumulatiivisesta vaikutuksesta (yhteisvaikutuksesta) alkuperäiskansojen elämään.*

Bergerin komissiosta on aikaa jo 40 vuotta. Bergerin työ on kuitenkin edelleen merkityksellinen, erityisesti niiltä osin, jotka käsittelevät kulttuuria kuuntelevien työpajojen järjestämistä sekä aineiston sijoittamista laajempaan yhteiskunnalliseen kehykseen.